

UNIwersytet Jagielloński w Krakowie

Wydział Filologiczny

AUTOREFERAT

Olga Eliza O'Toole

CMC Discourse as a Reflection and a Source of Social Ideologies: A Critical Discourse Analysis of Rape Victim Blaming in Polish and American Internet Communication

Dyskurs jako odzwierciedlenie i źródło ideologii społecznych. Krytyczna analiza dyskursu obwiniania ofiar przemocy seksualnej w polskiej i amerykańskiej komunikacji internetowej

Rozprawa doktorska napisana

pod kierunkiem dr hab. Marty Dąbrowskiej, prof. UJ

i promotora pomocniczego dr hab. Magdaleny Szczyrbak, prof. UJ

Przedmiot i cel badań

Gwałt i przemoc seksualna są stale obecne w otaczającej nas rzeczywistości społecznej. Choć przyjmuje się, że działania ruchu #MeToo odniosły większy sukces w walce z przemocą seksualną niż poprzedzające je wysiłki, to jednak widoczne w kulturze podtrzymywanie negatywnej oceny ofiar gwałtu oraz przypisywanie winy kobietom będącym jego ofiarami, są nadal bardzo widoczne. Niniejsza rozprawa przedstawia problem wtórnej wiktylizacji ofiar gwałtu z perspektywy analizy dyskursu i ogniskuje się wokół gwałtu rozumianego jako zdarzenie społeczne (*social event*), a także wokół aktorów społecznych (*social actors*) biorących w nim udział (Grant & Woodhams 2007).

Prezentowane badanie dotyczy kontekstu internetowego, z uwagi na fakt, że komunikację elektroniczną uznano za jeden z obecnie najszybszych środków rozpowszechniania informacji i opinii publicznej (Deumert 2014; Capozzi et al. 2019). Dzięki dokonaniom ruchu #MeToo coraz wyraźniej widać, że przemoc seksualna, w tym gwałt, to zagadnienia wymagające szerszego spojrzenia (Durham 2021). W świetle powyższego celem niniejszej rozprawy jest przeanalizowanie różnych dyskursów dotyczących agresji seksualnej i zwrócenie uwagi na ten ważny temat, podniesienie świadomości społecznej w tym zakresie, a także zidentyfikowanie źródeł takich zjawisk jak obwinianie ofiary.

Kultura gwałtu wraz z generowaną w jej wyniku tendencją do obwiniania ofiar tego aktu przemocy jest obecnie zjawiskiem szeroko komentowanym. Tematyka ta pojawia się zarówno w dyskursie amerykańskim, jak i polskim, umożliwiając porównanie percepcji ofiar gwałtu w obu społeczeństwach. Kultura gwałtu wywiera głęboki wpływ na postrzeganie ofiary przez społeczeństwo, co w sposób widoczny przejawia się w postawach internautów wobec aktorów społecznych (tj. w sposobie, w jaki są przedstawiani sprawcy i ich ofiary). Trudno jest uzyskać wiedzę dotyczącą takich postaw społecznych bez analizy zawartości i charakteru komunikacji nieformalnej dotyczącej omawianego problemu oraz jego uwarunkowań językowo-kulturowych. Stąd też kluczowe dla zgłębienia poruszanego tematu okazało się przeprowadzenie analizy różnych struktur gramatycznych i aspektów semantycznych widocznych w komentarzach internetowych, które w sposób implicytny bądź eksplicytny komunikują postawy internautów wobec gwałtu.

Niniejsza rozprawa stawia sobie dwa główne cele. Pierwszym z nich jest zbadanie, czy obwinianie ofiary jest powszechne zarówno w polskim, jak i amerykańskim dyskursie i czy to zjawisko opiera się na różnorodnych strategiach dyskursywnych. Drugi cel to określenie, czy wykorzystywane w analizowanym dyskursie strategie są podobne czy też całkowicie lub częściowo odmienne i charakterystyczne dla prezentowanych w pracy kultur.

Odpowiedzi na niżej przedstawione pytania badawcze uzyskano na podstawie analizy dwóch korpusów językowych – amerykańskiego (AEC) i polskiego (PC) – złożonych z komentarzy zamieszczonych przez internautów na różnych forach publicznych.

Pytania te obejmują następujące zagadnienia:

1. Czy w dyskursie internetowym widoczne jest wartościowanie na poziomie strukturalnym i socjosemantycznym?
2. Czy w komentarzach internetowych zawartych w AEC i PC widoczne jest negatywne wartościowanie ofiary i sprawcy?
3. Czy w komentarzach internetowych w AEC i PC obecne są pozytywne lub aprobujące oceny ofiar i sprawców?
4. Czy następujące mechanizmy językowe: modalność, negacja, procesy czasownikowe, aktywizacja i pasywizacja oraz (rzeczownikowa) reprezentacja aktorów społecznych odzwierciedlają różnice ideologiczne widoczne w dyskursie o gwałcie i jego aktorach?
5. Czy w AEC i PC występują eufemizacja i/lub dysfemizacja gwałtu jako przestępstwa?

6. Czy w dyskursie komentarzy internetowych zamieszczonych pod artykułami dotyczącymi gwałtu istnieją kulturowe implikacje sposobów oceny aktorów?
7. Czy mity na temat gwałtu i przemocy seksualnej są równie widoczne w AEC i PC?

W dysertacji przeanalizowano strukturalne i socjosemantyczne aspekty dyskursu. W obu tych kategoriach zwrócono uwagę na sposób wartościowania aktorów społecznych w dyskursie internetowym. Rozgraniczenie powyższych aspektów wykazało zróżnicowanie sposobu wartościowania aktorów i wydarzeń związanych z gwałtem, zarówno tych pozytywnych, jak i negatywnych.

Struktura pracy

Omawiana praca ma charakter teoretyczno-empiryczny. Składa się na nią siedem rozdziałów, a także wstęp, zakończenie oraz piętnaście załączników. Praca liczy 329 stron oraz 64 strony bibliografii.

Rozdział I zawiera kompleksowy opis krytycznej analizy dyskursu oraz rozwoju tego podejścia do analizy komunikacji, a także szczegółowe omówienie tych aspektów dyskursu, które stanowią przedmiot analizy. Składają się na nie czasowniki przechodnie i nieprzechodnie, modalność, negacja oraz przedstawienie aktorów społecznych według teorii van Leeuwena (2005). Rozdział zawiera również przegląd literatury dotyczącej krytycznej analizy dyskursu oraz jej socjologicznych podstaw, omawia także rolę współczesnych teorii socjologicznych w krytycznej analizie języka i dyskursu. Ponadto rozdział omawia ponadto zjawisko wartościowania w dyskursie, w szczególności zwracając uwagę na jego aspekty pragmalingwistyczne. Analiza oceny i wartościowania oraz językowych sposobów ich wyrażania jest jednym z najważniejszych elementów przedstawionej pracy, ponieważ to głównie na drodze ewaluacji implicytnej definiuje się rolę ofiary w akcie gwałtu.

Rozdział II podejmuje problematykę ideologii oraz jej związku z pojęciami płci i seksualności z perspektywy dwóch analizowanych w pracy kultur. Normalizacja struktur patriarchalnych w kontekstach instytucjonalnych, publicznych oraz prywatnych prowadzi do pogłębienia problemów, które powstają na skutek nierówności społecznych. Dyskusja przedstawiona w drugim rozdziale dotyczy także stereotypów męskości oraz kobiecości, rozumianych zarówno w szerokim znaczeniu kulturowym, jak i w odniesieniu do sfery seksualności. Omówione zostały tu tak zwane kulturowe skrypty seksualne nakreślone w kontekście amerykańskich i polskich badań nad seksualnością. Skrypty seksualne zostały

uznane za odpowiedzialne za rozprzestrzenianie się mitów na temat gwałtu, które to mity leżą u podłoża oceny ofiary gwałtu oraz jego sprawcy.

Rozdział III dotyczy kwestii przedstawienia płci i seksualności w języku, omawia tu także problematykę ich badania na przestrzeni lat, począwszy od lat 70. XX wieku aż po dzień dzisiejszy. Pierwsza część tego rozdziału przybliży główne teorie funkcjonujące w lingwistyce płci, począwszy od badań Robin Lakoff (1975) i Judith Butler (1991) aż po prace Jennifer Coates (2004), ponadto omawia również takie pojęcia jak seksizm językowy oraz dyskursywne przedstawienie mężczyzn i kobiet w języku angielskim i polskim. Druga część rozdziału dotyczy natomiast przedstawienia zachowań seksualnych w dyskursie angielskim i polskim i ogniskuje się wokół sposobów odzwierciedlania w dyskursie ideologii opresyjnych względem seksualności kobiet i mężczyzn. W rozdziale omówiono również sposoby przedstawiania genitaliów oraz stosunku seksualnego w dyskursie, tak by wykazać, jak dyskurs seksualny ukazuje kobiety jako pasywne uczestniczki aktu seksualnego (nawiązując tym samym do skryptów seksualnych). W rozdziale tym wspomniano ponadto teorię nieporozumień Debory Tannen (1990) (ang. *miscommunication theory*) oraz jej rolę w rozumieniu gwałtu jako problemu społecznego, a także kwestie związane z formą interpretowania powodów przemocy seksualnej jako braku odpowiedniej komunikacji między kobietami a mężczyznami.

Tematem **Rozdziału IV** jest z kolei komunikacja elektroniczna, z której zaczerpnięto materiał źródłowy wykorzystany w niniejszej dysertacji. Rozdział ten charakteryzuje komunikację elektroniczną oraz wyjaśnia, czym są komentarze internetowe jako gatunek dyskursu (określane w pracy jako *digital comments*). Opis gatunku komentarzy internetowych poprzedzono omówieniem pojęć *gatunek*, *rejestr* oraz *styl komunikacyjny*, z uwzględnieniem kontekstu komunikacji online. W przedstawionej analizie ważnym aspektem okazało się także wskazanie pierwotnego źródła wartościowania widocznego w komentarzach internautów, czyli roli mediów, które przekazują informacje na temat aktów przemocy seksualnej. W rozdziale podkreślono także fakt, że źródłem wtórnej wiktyimizacji ofiar w omawianym typie dyskursu jest powielanie stereotypów oraz mitów na temat gwałtu.

Rozdział V zawiera przedstawienie metody badawczej obranej w niniejszej rozprawie. W rozdziale omówiono główne założenia pracy, cel badań, pytania badawcze oraz scharakteryzowano materiał empiryczny, tj. dwa korpusy, amerykański i polski, które zostały opracowane ręcznie, z ukierunkowaniem na problematykę gwałtu poruszaną w komentarzach internetowych. Wyjaśniono także zasadność wykorzystania w analizie oprogramowania

MaxQDA, które uznano za narzędzie odpowiednie do przeprowadzenia analizy zebranych korpusów.

W **Rozdziale VI** zaprezentowano pierwszą część analizy zebranego materiału empirycznego. Pokazano między innymi, w jaki sposób przedstawienie aktorów społecznych przez pryzmat struktury zdań wskazuje na ideologiczne wyobrażenia aktorów biorących udział w przestępstwie seksualnym. Komentarze omówione w tym rozdziale podzielono na trzy kategorie: 1) komentarze, które obwiniają ofiarę bądź sprawcę; 2) komentarze, które wspierają ofiarę bądź sprawcę oraz 3) komentarze, które przypisują winę osobom trzecim (np. policji lub innym podmiotom). Analizie poddano także strukturę zdań, z uwzględnieniem podziału na zdania oznajmujące, pytające, rozkazujące i wykrzyknikowe, celem czego było określenie implikowanych przez nie cech wartościujących. W rozdziale pokazano także, w jaki sposób tryb warunkowy oraz czasowniki modalne służą wartościowaniu aktorów, do których się odnoszą.

Rozdział VII stanowi drugą część analizy korpusowej obejmującej wyniki badania komentarzy, w którym wykorzystano klasyfikację strategii obrazowania aktorów społecznych zaproponowaną przez van Leeuwena (2005). Kategorie badawcze dobrano pod kątem tematyki korpusu, uwzględniając ich adekwatność do przeprowadzenia analizy sposobów przedstawienia gwałtu w komentarzach internetowych. Wśród omawianych kategorii znalazły się następujące strategie: *nominacja (nomination)*, *identyfikacja (identification)*, *funkcjonalizacja (functionalization)*, *wykluczenie (exclusion)* i *ewaluacja (appraisement)* (van Leeuwen 2005). Zostały one przeanalizowane pod kątem skojarzeń, metafor oraz typu wartości społecznych, jakie reprezentują. W rozdziale zbadano ponadto strategie obrazowania samego aktu gwałtu, głównie z punktu widzenia użytych w tym celu rzeczowników, opisujących ten czyn odpowiednio jako zbrodnię, eufemizujących go lub go cenzurujących, co podkreśla związek pomiędzy pojęciami tabu a strategiami odnoszenia się do przestępstwa gwałtu.

Rozdział VIII, ostatni, stanowi podsumowanie zawartości pracy oraz interpretację wyników opisanych wcześniej szczegółowo w rozdziałach VI i VII. Wnioski końcowe sformułowano na podstawie analizy obydwu korpusów, co pozwoliło na dokonanie syntezy uzyskanych danych i porównanie implicytnych sposobów ewaluacji aktorów społecznych oraz aktu gwałtu widocznych w komentarzach amerykańskich i polskich. Badanie wykazało, że w komentarzach amerykańskich i polskich widoczne są tak eksplicytne, jak i implicytne sposoby obarczania winą ofiar oraz sprawców gwałtu.

Materiał badawczy i założenia metodologiczne

Dokonując wyboru komentarzy internetowych do analizy kierowano się kontekstem, w jakim te zostały umieszczone. Uwzględniono zatem tylko te komentarze, które zostały dodane pod artykułami opisującymi przypadki zgwałceń. Wybrane artykuły albo omawiały konkretne zdarzenie, albo kwestie związane z gwałtem jako problemem społecznym. Ramy czasowe komentarzy internetowych użytych do kompilacji obu korpusów obejmowały lata 2011-2020, ponieważ uznano, że taki przedział czasowy jest wystarczająco długim okresem, by móc sformułować wnioski na temat postaw internautów wobec omawianych tu podmiotów i wydarzeń. Do budowy korpusów wykorzystano odpowiednio 12 artykułów amerykańskich i 15 polskich spod których zaczerpnięto komentarze, a także informacje dotyczące tego, czy administratorzy stron moderowali komentarze czy też nie. Kryteria doboru komentarzy do obu korpusów były następujące:

1. Komentarze towarzyszyły artykułom internetowym poświęconym tematowi gwałtu (konkretnego przypadku gwałtu lub gwałtu jako zjawiska w ogóle);
2. Komentarze odnosiły się do przypadków, w których ofiarą lub ofiarami były kobiety;
3. Komentarze odnosiły się do przypadków, w których sprawcą lub sprawcami byli mężczyźni.

Ze względu na fakt, że trudniejsze okazało się znalezienie komentarzy polskich niż amerykańskich, liczba komentarzy w AEC i PC nie była identyczna. W ramach 341 komentarzy stanowiących zawartość korpusu amerykańskiego, przeanalizowano 804 zdania i łącznie 20 898 wyrazów, z kolei w grupie 315 komentarzy składających się na korpus polski przeanalizowano łącznie 714 zdań i 11 200 wyrazów. Większa liczba komentarzy w AEC była wynikiem zebrania komentarzy amerykańskich jako pierwszych, a następnie szukania odpowiedniej liczby komentarzy polskich. Wszystkie dane zebrane w korpusie amerykańskim zostały uznane za istotne dla badania, dlatego nie eliminowano już zebranych komentarzy amerykańskich w celu uzyskania liczby równej liczbie komentarzy w korpusie polskim. Uznano ponadto, że różnica między liczbą analizowanych komentarzy nie jest na tyle duża, by spowodować istotne odstępstwa w wynikach statystycznych. Oba korpusy poddano kodowaniu zgodnie z technikami stosowanymi na przykład w teorii ugruntowanej (Charmaz 2010).

Suma wszystkich kodów, z uwzględnieniem obu korpusów (umieszczonych w jednym projekcie oprogramowania MaxQDA [VERBI 2019]), wyniosła łącznie 21 583. Należy

jednak zaznaczyć, że nie wszystkie kody zostały ostatecznie wykorzystane w analizie. Materiał podzielono na następujące kategorie: komentarze, zdania i słowa. Podział ten był istotny dla analizy, ponieważ pewne aspekty można było przedstawić statystycznie tylko w ramach niektórych z powyższych kategorii.

Komentarze, które towarzyszyły 12 wybranym artykułom amerykańskim dotyczyły sprawy Brocka Turnera (2015), Owena Labrie (2016), oskarżeń o gwałt dokonany przez kierowców Lyft i Ubera (2020), a także kwestii interwencji osób postronnych w przypadkach gwałtu w środowisku uczelnianym oraz gwałtu na randce lub gwałtu popełnionego przez znajomego sprawcę. Jeżeli chodzi o korpus polski, komentarze towarzyszące 15 artykułom online dotyczyły gwałtu w polskim kontekście, w tym gwałtu na biegaczce w Lesie Kabackim (2014), gwałtu na tłumaczce z Elbląga (2015), gwałtu zbiorowego w Łodzi (2016), a także kwestii kobiet, którym zarzucono kłamstwo w sprawie gwałtu oraz powodom, dla których kobiety nie mówią otwarcie, że zostały zgwałcone, a także problemowi gwałtu małżeńskiego. Biorąc pod uwagę, że celem studium była analiza dyskursywnych mechanizmów obwiniania ofiar, w badaniu uwzględniono różne rodzaje gwałtów, tak aby pokazać jak ogólnie przedstawiane są ofiary gwałtu, także w zestawieniu ze sposobami opisywania sprawców oraz samego czynu.

Komentarze amerykańskie zostały zaczerpnięte z „The New York Times”, ABC, „Palo Alto Weekly” i variety.com. Komentarze pochodzące z polskiej prasy zostały wybrane z takich stron jak „Wysokie Obcasy”, „Gazeta Wyborcza”, Fakt24, „Gazeta Krakowska”, „Gazeta Współczesna”, „Nasze Miasto”, Pudelek i TVN24. Powodem większego zróżnicowania źródeł polskich był fakt, że wiele stron amerykańskich (m.in. „Newsweek” i NPR) albo w ogóle nie zezwalało na pisanie komentarzy, albo też miało wyłączoną opcję komentowania pod konkretnymi artykułami. Dla przeprowadzonej analizy istotne było zbadanie, czy istnieją wspólne lub odmienne tendencje w zakresie wyrażania postaw wartościujących w komentarzach na temat gwałtu w powyższych kontekstach kulturowych.

Wnioski z przeprowadzonych badań

Badanie umożliwiło identyfikację różnorodnych sposobów przypisywania winy i, co równie istotne, pokazanie zróżnicowanych (pośrednich i bezpośrednich) form wtórnej wiktymizacji w dyskursie. Badanie unaoczniało ponadto, że, podobnie jak inne gatunki dotyczące gwałtu (Ehrlich 2001), dyskurs internautów piszących komentarze na forach publicznych również przyczynia się do ugruntowywania przekonań, że kobiety-ofiary gwałtu są winne popełnionej na nich zbrodni. Powielanie stereotypowych przekonań, według których ofiara jest w jakiejś

części, jeśli nie w pełni, winna gwałtu, którego doświadczyła, jest wyraźnie widoczne w różnych kontekstach dyskursywnych (Ehrlich 2001; Cameron & Kulick 2003).

Typy komentarzy wyodrębnione w zebranych materiałach to komentarze obwiniające oraz komentarze wspierające sprawcę i ofiarę. W AEC i PC dominowały komentarze obwiniające ofiarę i sprawcę: w AEC komentarze obwiniające ofiarę stanowiły 37%, a w PC 36,35%. Większa rozbieżność była widoczna między odsetkami komentarzy wspierających ofiarę: w AEC było 20,7% takich komentarzy, a w PC 16,1%, co wskazuje na mniejszą tendencję do wyrażania wsparcia wobec ofiary w polskich komentarzach internetowych.

Jeżeli chodzi o sprawcę, 34% komentarzy miało charakter obwiniający sprawcę w AEC, a w PC odsetek ten był nieco wyższy i wynosił 37,1%. Komentarze wspierające sprawcę były nieliczne (3,3% w AEC) lub nie istniały w ogóle (0% w PC), co można przypisać brakowi uwagi poświęcanej sprawcom przestępstw w polskich mediach i większemu skupieniu na osobie ofiary. Pozostałą część postaw reprezentowanych w korpusie stanowiły komentarze, w których trudno było ustalić, kto lub co dokładnie jest oceniane. Fakt, że większość ocen w komentarzach była negatywna świadczy o mniej więcej równym rozłożeniu winy – w ocenie internautów – pomiędzy ofiarę i sprawcę przestępstwa seksualnego. Już sam ten fakt pokazuje, że w przypadku przestępstw seksualnych zarówno w kontekście amerykańskim, jak i polskim, obwinianie ofiar jest podobnie częste jak obwinianie sprawców. Zjawisko to można przypisać skomplikowanym relacjom społecznym związanym z wyobrażeniami o seksualności, negatywnym stereotypom i interpretowaniu zachowań społecznych jako złożonych i niejasnych (Crawford 1995).

Na poziomie struktury, w dyskursie internetowym dostrzeżono różnice międzykulturowe w sposobach wyrażania postaw obwiniających i wspierających wobec ofiary i sprawcy. W tej części analizy przyjrano się ogólnej strukturze komentarzy oceniających (w tym strukturze zdań oznajmujących, pytających, wykrzyknikowych i rozkazujących) i znaczeniu, jakie te zdania niebezpośrednio komunikowały, a także różnym procesom, które zachodziły w obrębie tychże zdań oceniających, takich jak gramatyczne formułowanie alternatywnych sytuacji hipotetycznych, zarówno poprzez negację, jak i użycie struktur modalnych, a także poprzez aktywizację i pasywizację aktorów.

Analiza struktury zdań w komentarzach oceniających wskazuje, że istnieje zróżnicowanie pomiędzy AEC i PC w dystrybucji typów struktury zdań, które reprezentowały postawy oceniające. W AEC było o około 8% więcej zdań oznajmujących, co pokazuje, że w dyskursie amerykańskim, częściej niż w dyskursie polskim, postawy oceniające formułowane są jako informacje czy fakty. Co ciekawe, zdania pytające były równie widoczne w AEC i

PC (ok. 15,5%). W PC pojawiło się około 2,5% więcej zdań rozkazujących niż w AEC i 6% więcej zdań wykrzyknikowych niż w AEC, co świadczy o bardziej ekspresywnych postawach wobec gwałtu w polskim korpusie (zdania wykrzyknikowe stanowiły 3,7% w AEC i 9,5% w PC).

Wyniki te są szczególnie interesujące z punktu widzenia porównań międzykulturowych. Zdania oznajmujące i pytające wyrażają postawy wobec gwałtu w sposób mniej bezpośredni, gdyż są mniej emocjonalne, a zdania rozkazujące i wykrzyknikowe wskazują na postawy wartościujące bardziej bezpośrednio. Potwierdza to hipotezę, że na poziomie struktury polski dyskurs internetowy dotyczący gwałtu rzeczywiście ma tendencję do większej bezpośredniości niż dyskurs amerykański.

Jednym z najistotniejszych aspektów analizy struktury była analiza procesów tranzytywności (przechodniości), w które zaangażowani byli aktorzy. Pokazała ona, że ukazanie aktorów poprzez aktywizację i pasywizację skutkowało różnymi implikacjami na ich temat, i zależało także od kontekstu kulturowego. Analiza AEC wykazała ogólnie więcej procesów tego typu (83,2%), podczas gdy analiza PC zaprezentowała znacznie niższą częstotliwość aktywizacji i pasywizacji (65,8%). Jeżeli chodzi o reprezentację ofiary oraz sprawcy, to chociaż częstotliwość aktywizacji i pasywizacji ofiary nie różniła się tak bardzo między AEC i PC, różnice w sposobie ukazywania sprawcy były w tym zakresie bardzo duże. W AEC ofiara była ukazywana poprzez aktywizację o prawie 2% częściej niż w PC, a poprzez strategię pasywizacji o 6% częściej niż w PC. W AEC sprawca był aktywizowany o 8% częściej, a pasywizowany o około 30% częściej niż w PC.

Zarówno w AEC, jak i w PC, w wyniku użycia takich struktur, które wysuwają aktora na pierwszy plan (*foregrounding*), więcej uwagi zwracano na ofiarę niż na sprawcę. Należy zauważyć, że uwydatnienie roli ofiary zwraca również więcej uwagi na jej winę lub jej potencjalną rolę w gwałcie. Implikacje takich struktur są znaczące, podobnie jak różnice pomiędzy badanymi korpusami, w których albo procesy aktywizacji i pasywizacji ofiary kładą nacisk na jej rolę w przestępstwie, albo sama pasywizacja ofiary wysuwa ją z punktu widzenia gramatyki na pierwszy plan, podczas gdy sprawca zostaje odsunięty na plan dalszy. Istotna jest jednak rozbieżność między rozkładem pasywizacji sprawcy w AEC i PC (zjawisko to jest o 30% częstsze w AEC). Świadczy to o kulturowej tendencji polskich internautów do przykładania większej wagi do roli ofiary niż sprawcy w procesach pasywizacji, co z kolei może prowadzić do postaw obwiniających ofiary.

Przedstawianie w komentarzach alternatywnych sytuacji hipotetycznych nie było istotne statystycznie, ale warto zauważyć, że różnice kulturowe były w tym zakresie

widoczne. Zarówno modalność, jak i negacja zostały zbadane w korpusie amerykańskim i polskim pod kątem oceny aktorów, którą mogą one sugerować. Badanie wykazało większe użycie struktur z trybem warunkowym (zdania ze spójnikiem *if/jeśli*) w AEC (1,1%) niż w PC (0,5%), pokazując, że pod tym względem amerykańscy internauci częściej niż w przypadku polskiego dyskursu obwiniali ofiarę na poziomie struktury w sposób mniej bezpośredni.

Kolejną strategią analizowaną w obu korpusach, która przedstawiała alternatywne sytuacje hipotetyczne, była negacja. Była ona w równym stopniu widoczna w AEC, jak i PC (na poziomie odpowiednio 8,5% i 8,6%). Analiza obu korpusów pokazała, że negacja jest strategią, która może być użyta do wyrażenia niebezpośredniej oceny aktorów, i w obu korpusach występowała najczęściej w odniesieniu do winy ofiary.

Druga część badania wykazała, że wartościowanie aktorów było widoczne w korpusach również na poziomie socjosemantycznym. Analiza funkcjonalizacji (*functionalization*), nieokreśloności (*indetermination*), przesuwania aktora na dalszy plan (*backgrounding*) i ewaluacji (*appraisement*) aktorów pokazała, że ocena aktorów może być wyrażona w sposób pośredni na poziomie semantyki, jak również bardziej bezpośrednio, np. poprzez używanie negatywnych wyrażeń w odniesieniu do aktora.

Analiza socjosemantyczna wskazała, że bardziej otwarte obwinianie aktorów znalazło się w kategorii komentarzy, które zawierały negatywne określenia aktorów w formie metafor lub wulgaryzmów. Tego typu otwarta krytyka aktora była bardziej widoczna w korpusie polskim niż amerykańskim, wskazując na większą tendencję do bezpośredniego negatywnego wartościowania aktorów w kontekście napaści seksualnej w PC.

Strategia odsuwania aktora na dalszy plan (*backgrounding*) jest w niniejszej pracy rozumiana jako zjawisko zachodzące wtedy, gdy w zdaniach opisujących akt gwałtu i procesy z nim związane pewni aktorzy przestają być dyskursie widoczni lub stają się mniej widoczni. Aspekt ten jest ważny, ponieważ powoduje, że dyskurs koncentruje się tylko na jednym z aktorów (na tym, który jest wspomniany w zdaniu) albo całkowicie pomija akt gwałtu, ponieważ nie odnosi się do osób, których zdarzenie to dotyczyło. To z kolei powoduje, że akt gwałtu ulega rozmyciu, a rola sprawcy przestaje być w centrum uwagi. Różnica między AEC i PC w badanym aspekcie wynosiła 6%, przy czym częściej wykazano użycie tej strategii w AEC niż w PC. Co istotne, w obu korpusach sprawca był przesuwany na dalszy plan lub pomijany częściej niż ofiara. Wskazuje to na istotną różnicę między amerykańskim i polskim dyskursem wartościującym na temat gwałtu, w przypadku którego w amerykańskim kontekście aktorzy są znacznie częściej przesuwani na dalszy plan, co tym samym sugeruje,

że w dyskursie amerykańskim uwaga jest częściej odwracana od sprawcy, a co za tym idzie, prowadzi do jego dalszej abstraktywizacji.

Dodatkowo w ramach kategorii aspektów społeczno-semantycznych w pracy przeanalizowano także obecność i powszechność występowania mitów na temat gwałtu. Zarówno AEC, jak i PC pokazały, że tego typu mity są widoczne w komentarzach internetowych dotyczących gwałtu, przy czym częstość odniesienia do nich była o 14% większa w AEC niż w PC. Należy również zauważyć, że typy mitów na temat przemocy seksualnej wobec kobiet, które okazały się najczęstsze, różniły się w zależności od kontekstu kulturowego.

Najczęstszym mitem związanym z gwałtem, który pojawiał się w AEC było przekonanie, że ofiara ponosi winę za gwałt, ponieważ była pod wpływem alkoholu. Pojawił się on w 37,5% komentarzy zawartych w AEC. Z kolei przekonanie, że ofiara kłamie na temat tego, że została zgwałcona było najczęstszym mitem związanym z aktem gwałtu pojawiającym się w PC (jednak tylko na poziomie ok. 12% liczby komentarzy w PC). Drugi co do częstości występowania mit na temat gwałtu w PC pojawił się na poziomie 7,6% komentarzy i odzwierciedlał pogląd, że jeśli ofiara zgodziła się na jedną czynność (np. picie alkoholu), to zgodziła się również na gwałt (prezentowany najczęściej jako stosunek seksualny). Fakt częstszego występowania mitów dotyczących gwałtu w AEC świadczy również o tym, że obwinianie ofiary występuje na poziomie socjosemantycznym w amerykańskim dyskursie sposób mniej bezpośredni.

Innym ważnym zagadnieniem analizy było przedstawienie samego gwałtu oraz tego, czy używane przez internautów wyrażenia oddawały przestępczą naturę gwałtu, czy raczej odnosiły się do niego eufemistycznie. Badanie eufemizacji i dysfemizacji gwałtu w AEC i PC dało podobne wyniki w obu kontekstach kulturowych. Jak początkowo przewidywano, użycie eufemizacji, strategii odwracającej uwagę od powagi przestępstwa, było widoczne zarówno w AEC, jak i PC. Eufemistyczne określenia gwałtu stanowiły około 0,7% AEC i 0,9% PC.. Częstość określenia gwałtu jako zbrodni była mniej więcej taka sama w obu korpusach i wynosiła odpowiednio 1% w AEC i 0,8% w PC.

Podsumowując, zarówno analiza strukturalna, jak i socjosemantyczna wykazały, że w sposobach implikowania postaw na temat przestępczości seksualnej istnieją różnice kulturowe, a mianowicie, że – zgodnie z literaturą dotyczącą różnic kulturowych w komunikacji – dyskurs polski jest bardziej bezpośredni niż amerykański, zwłaszcza w przypadkach, w których chodzi o kwestię socjosemantycznego obrazowania aktorów przez

wyrazicieli tych postaw. Warto również zauważyć, że w analizowanym materiale ocena sprawcy była bardziej bezpośrednia niż ocena ofiary, zwłaszcza w przypadku polskiego dyskursu internetowego. Negatywna ocena ofiary była bardziej widoczna w komentarzach, które pośrednio odnosiły się do jej udziału w gwałcie i była wyrażana poprzez negację, modalność, aktywizację i pasywizację, a także poprzez zestawienie ofiary z działaniami odzwierciedlającymi powszechne mity na temat gwałtu, w tym z działaniami, w których ofiara była aktywizowana.

Na poziomie analizy kulturowej zaskakujące jest to, że różnice między amerykańskimi i polskimi sposobami wyrażania postaw nie są tak wyraźne, jak kazałaby sądzić literatura na temat różnic kulturowych w komunikacji (Mills 1995, 2008). Zarówno w przypadku analizowanego tu dyskursu amerykańskiego, jak i polskiego, w odniesieniu do problemu obwiniania ofiary, różnice kulturowe opierają się również na negatywnych stereotypach dotyczących roli ofiary. Wskazuje to na fakt, że taki problem jak rewiktymizacja poprzez środki dyskursywne jest produktem zarówno amerykańskiego, jak i polskiego kontekstu kulturowego. To pokazuje, że kwestia rewiktymizacji jest problematyczna pod wieloma względami.

Dyskurs online, do którego należą komentarze internetowe, jest przykładem przestrzeni, w której rozpowszechniane są szkodliwe ideologie na temat kobiet i ich roli w przestępczości seksualnej: ideologie, które utrudniają systemowe próby niesienia pomocy kobietom w walce z ich wiktymizacją. Uświadomienie sobie, że przekonania na temat gwałtu, które powodują wtórną wiktymizację osób pokrzywdzonych, nie funkcjonują jedynie na poziomie instytucji, które zajmują się przypadkami gwałtów (np. policja czy system prawny), ale że wyrażane są także w innych środowiskach, jest kluczowym czynnikiem uwidaczniającym powszechność problemu obwiniania ofiar zarówno w kulturze amerykańskiej, jak i polskiej.

Bibliografia

Butler, J. (1990). *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.

Charmaz, K. (2010). "Studying the experience of chronic illness through grounded theory." *New Directions in the Sociology of Chronic and Disabling Conditions*. Palgrave Macmillan, London, 8-36.

Coates, J. (2004). *Women, Men and Language: A Sociolinguistic Account of Gender Differences in Language*. Routledge.

Consoli, S. (2021). "Uncovering the hidden face of narrative analysis: A reflexive perspective through MAXQDA." *System*, 102, 1-16.

Crawford, M. (1995). *Talking Difference: On Gender and Language*. *Gender and Psychology Series*. Newbury Park: Sage.

Deumert, A. (2014). *Sociolinguistics and Mobile Communication*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Durham, M. G. (2021). *MeToo: The Impact of Rape Culture in the Media*. Cambridge: Polity Press.

Grant, T., Woodhams, J. (2006). "Rape as social activity: an application of investigative linguistics." In: J. Cotterill (ed). *The Language of Sexual Crime*. London: Palgrave MacMillan, 1-15.

Lakoff, R. (1975). *Language and Woman's Place*. New York: Harper & Row.

Mills, S. (1995). "Discontinuity and postcolonial discourse." *ARIEL: A Review of International English Literature*, 26(3), 73-88.

Mills, S. (2008). *Language and Sexism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tannen, D. (1990). *You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation*. New York: William and Morrow and Co.

Van Leeuwen, T. (2005). *Introducing Social Semiotics*. New York: Routledge.